
Kissinger i početak bliskoistočnog mirovnog procesa

LIDIJA KOS-STANIŠIĆ¹

Sažetak

Autorica zastupa tezu da je uspješno rješavanje konflikata između Arapa i Židova na Bliskom istoku započelo nakon što su se u bliskoistočni mirovni proces uključile Sjedinjene Američke Države, tj. Henry Kissinger. Transformirajući odnose snaga na Bliskom istoku u korist SAD-a, Kissinger je pokazao da uključivanje SAD-a u vanjsku politiku može donijeti koristi cijelome svijetu. Bliskoistočna "leteća diplomacija" bila je isključivo bazirana na Kissingerovoj osobnosti, a Kissinger je bio personifikacija snage i utjecaja SAD-a u regiji. Letećom diplomacijom sklopio je sporazume (Egipta i Izraela; Izraela i Sirije) koji su vodili potpisivanju Izraelsko-egipatskog mirovnog sporazuma 1979., Sporazumima Izrael-PLO iz Osla 1993. te mirovnom sporazumu Izraela i Jordana 1994. godine.

Ključne riječi: *Kissinger, Bliski istok, bliskoistočni mirovni proces, Izrael, Arapi*

UVOD

Unatoč pokušajima međunarodne zajednice da konflikte na Bliskom istoku, koji su izbili nakon stvaranja židovske države Izraela, riješe u okviru UN-a, prvi značajniji uspjesi smirivanja situacije na Bliskom istoku postignuti su za vrijeme Nixonove i Fordove administracije (1969.-1976.), kada je Henry Kissinger obnašao dužnost savjetnika za nacionalnu sigurnost, a poslije i državnog tajnika. Suprotstavljajući se temeljnim pretpostavkama američke diplomacije na Bliskom istoku, Kissinger je tvrdio da će zastoj u pregovorima Arapima pokazati da prijateljstvo sa SSSR-om nije ključ ostvarenja njihovih ciljeva. Kissingerova strategija postupno je postala politikom SAD-a. Omogućila je da Izrael postane strateški partner SAD-a, da se sve države u regiji počnu obraćati SAD-u kao glavnoj sili u regiji i da se otvore vrata bliskoistočnog mi-

1 Mr. sc. Lidija Kos-Stanišić je znanstveni novak na projektu Hrvatska u međunarodnoj zajednici, na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu.

rovnog procesa. Uz pomoć Kissingerove "leteće diplomacije" sklopljeni su mirovni sporazumi Izraela i Arapa koji su vodili potpisivanju izraelsko-egipatskog mirovnog sporazuma 1979., Sporazumima Izrael-PLO iz Osla 1993. te mirovnom sporazumu Izraela i Jordana 1994. godine. Kissingeru pripada čast da je prvi zakoračio i označio pravac bliskoistočnog mirovnog pregovaranja – put kojim se i danas hoda.

KORJENI SUKOBA NA BLISKOM ISTOKU

Palestina je stoljećima imala arapsku muslimansku većinu, a kršćansku i židovsku manjinu, ali se krajem 19. stoljeća proporcije počinju mijenjati. Pod pritiskom ruskih progona i novog cionističkog ideala ponovnog stvaranja židovske nacionalne države Židovi iz Istočne Europe počinju se doseljavati na ovo područje. Za vrijeme Prvog svjetskog rata 1917. godine Balfourovom je deklaracijom, polazeći od činjenice da je cionistička organizacija postala međunarodno priznati pokret, britanska vlada priznala opravdanost težnji židovskog naroda za ostvarenjem nacionalne države na području Palestine. Budući je mandatom dodijeljenim od Lige naroda Palestina bila pod upravom Velike Britanije, Britanci su tolerirali useljavanje Židova u Palestinu, ali pod uvjetom da se ne ugrozi položaj arapskog stanovništva. Pod prijetnjama nacizma došlo je do porasta emigranata iz cijele Europe. Ubrzo su Židovi stvorili vlastiti administrativni aparat tj. državu u državi. U razdoblju prije Drugog svjetskog rata, arapska strahovanja dovela su do pobuna protiv Židova. Nakon Drugog svjetskog rata i holokausta, međunarodna je zajednica zbog osjećaja krivnje 29. studenoga 1947. na Općoj skupštini UN-a odlučila Palestinu podijeliti na židovsku i arapsku državu, a Jeruzalem staviti pod međunarodnu kontrolu. Arapi su smatrali da se na taj način jedna nepravda ispravlja drugom te su odbili prihvatiti plan. Dana 14. svibnja 1948. David Ben Gurion proglasio je osnivanje židovske države — Izraela. Tvorci Izraela bili su svjesni da će doći do sukoba s arapskim starosjediocima i susjednim arapskim državama, pa su se tajno ubrzano naoružavali. Dvadeset četiri sata nakon nastanka Izraela, tj. nakon britanskog povlačenja iz Palestine, izbio je prvi izraelsko-arapski sukob koji se nije ugasio sve do danas. Izrael je bio u velikim teškoćama u prvoj fazi ratovanja, a poslije je dobro naoružan krenuo u pobjedonosnu ofenzivu i udvostručio svoj teritorij. Nakon teškog poraza, Egipat je pristao na pregovore o primirju koje je potpisano 24. veljače 1949. na Rodosu. Sljedećih mjeseci to su učinili i ostali arapski sudionici rata (Libanon 23. ožujka, Jordan 3. travnja, Sirija 20. srpnja 1949.). Saudijska Arabija i Irak to nikada nisu učinili. Za vrijeme trajanja rata za nezavisnost iz Palestine je protjerano ili je izbjeglo, prema procjeni UN-a 500 000 do 700 000 Arapa. Bit će to, između ostalog, uzrokom kasnijih sukoba Izraela i Arapa. Želje izbjeglica da se vrate svojim domovima i da imaju

svoju državu, odbijanje Izraela da prihvati takve zahtjeve, odbijanje arapskih država da priznaju Izrael te intervencije stranih snaga uzrokovali su još tri rata. Za vrijeme Sueske krize 1956. godine, Izrael je nakon učestalih napada fedajina² i uz tajnu suglasnost Velike Britanije i Francuske, kao odgovor na egipatsko-sovjetski sporazum o trgovini oružja i nacionalizaciju Sueskog kanala, osvojio dio Sinajskog poluotoka. Kako bi povećale svoj ugled u regiji i zadržale sovjetski utjecaj, SAD su Egiptu nudile pomoć u sklapanju sporazuma s Izraelom, ali Izrael nije prihvaćao egipatske zahtjeve. Na iznenađenje svih, SAD su tražile u Vijeću sigurnosti da se Izrael povuče, ali nakon što VS nije donijelo odluku, Opća skupština je donijela Rezoluciju o izraelskom povlačenju sa Sinaja. Izrael se povukao, a Sinaj je demilitariziran.

U lipnju 1967. vođen je Šestodnevni rat. Izraelci su krenuli u rat kako bi spriječili prijetnju opstanku Izraela, budući je Egipat zatvorio Tiranski tjesnac i tako blokirao jedinu izraelsku luku na Crvenom moru. U tom ratu Izrael je okupirao područje Golanske visoravni (Sirija; 1981. godine Golanska visoravan je službeno priključena Izraelu), Zapadnu obalu rijeke Jordan i Stari dio Jerulazema³ (Jordan), Sinaj i Gazu (Egipat). Novoosvojeni teritorij bio je tri puta veći od samog Izraela. Krajem 1967. godine Vijeće sigurnosti UN-a donosi Rezoluciju 242, kojom se traži pravedan i trajan mir unutar sigurnih i priznatih granica; prestanak rata; povlačenje Izraela iz okupiranih teritorija; te priznanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta i politička nezavisnost svake države.⁴ Međutim, Rezolucija 242 je zbog prijevoda bila različito tumačena. Izraelci su smatrali da "the territories" znači povlačenje s nekih teritorija, dok je prijevod na arapski bio "sa svih teritorija". Osim toga, Rezolucija nije odredila direktne pregovore Izraela i Arapa.

KISSINGER I BLISKI ISTOK

Novoizabrani predsjednik SAD-a, Richard Nixon (1969.-1975.) nije imao povjerenja u važne institucije američkog društva: State Department, Pentagon, Kongres i CIA-u. Želio je upravljati vanjskom politikom centralizirano iz Bijele kuće. Birokraciju je doživljavao kao smrtnog neprijatelja i namjeravao je isključiti iz svih važnijih poslova. Uz iracionalne razloge, postojali su i legitimni razlozi za takav stav. Američka birokracija za nacionalnu sigurnost je u Vijetnamu napravila najgoru pogrešku u povijesti američke vanjske politike: krivo je prosudila značaj Vijetnamske

2 Fedajinski gerilci su palestinske izbjeglice iz arapsko-izraelskih ratova, koji su organizirali svoje baze u Jordanu i od tamo poduzimali napade na Izrael.

3 Do tada je stari dio grada Jeruzalema bio pod jordanskom kontrolom, a novi dio Jeruzalema pod izraelskom kontrolom, iako je odlukom UN-a Jeruzalem trebao biti međunarodni grad pod kontrolom UN-a.

4 UN Security Council Resolution 242; <http://www.usis-israel.org.il/publish/peace/242.htm>

revolucije i pogrešno je shvatila američki nacionalni interes. Birokracija je ignorirala veliki i važni geopolitički događaj desetljeća — sukob SSSR-a i Kine; nije uspjela stvoriti koherentnu strategiju kontrole naoružanja niti, unatoč šestodnevnom ratu, preispitati američku ulogu u bliskoistočnoj politici. Iako je sve važnije vanjskopolitičke odluke donosio u dogovoru sa svojim savjetnikom za nacionalnu sigurnost Kissingerom i bez znanja State Departmenta, Nixon je u svom prvom mandatu isključio Kissingera iz bliskoistočne politike. Razlog tome bilo je Kissingerovo židovsko porijeklo koje bi, kako je Nixon smatrao, smanjilo Kissingerovu vjerodostojnost, ali i želja da ugodi svome prijatelju Rogersu, državnom tajniku. Kissinger je u vrijeme Nixonova prvog mandata bio državni tajnik — surogat te je Nixon htio utješiti Rogersa i prepustiti mu vođenje bar jednog dijela američke vanjske politike. Izabrao je Bliski istok jer je to bilo područje na kojem je smatrao da je uspjeh nedostižan. State Department je tvrdio da se SAD trebaju uključiti u rješavanje bliskoistočne krize, ali Kissinger nije bio sklon pregovorima, budući da SAD nisu sudjelovale u određivanju njihovih ciljeva, a bile bi smatrane odgovornima za njihov ishod. Kissinger je smatrao da sudionici pregovora neće moći naći zajedničko polazište te je bio skeptičan prema ulozi Francuske i SSSR-a koji su pokazivali otvorenu sklonost prema Arapima. Od SAD-a se očekivalo da vrše pritisak na Izrael u ime zemalja koje su tijekom Šestodnevnog rata prekinule diplomatske odnose sa SAD-om⁵ (osim Jordana) i koje su bile štice SSSR-a. Kissinger je vjerovao da je smanjivanje sovjetskog utjecaja u regiji preduvjet djelotvorne bliskostočne diplomacije, ali budući da je Nixon u svojoj predizbornoj kampanji obećao novu američku inicijativu na Bliskom istoku, SAD su na Forumu četiri velike sile (SAD, SSSR, Francuska, Velika Britanija) i Forumu dvije velesile bezuspješno pokušavale riješiti bliskoistočnu krizu. Velika Britanija je još 1968. objavila da će se do kraja 1971. povući s Arapskog poluotoka, te je tako sigurnost Zaljevske regije postala upitna. Nixon je razvijao dobre odnose s Iranom i umjerenim arapskim državama, Jordanom i Saudijskom Arabijom.

Trajni mir Izraela i Arapa bio je američki cilj još od 1948. i stvaranja Izraela. Nixonova administracija koncentrirala se na posljedice rata iz 1967. iz kojeg je Izrael izišao kao pobjednik i jasno pokazao fundamentalnu geopolitičku realnost – Izrael je prejak da bude poražen, čak i od saveza svih arapskih susjeda. Izrael je bio spreman vratiti osvojeni teritorij, ali je zauzvrat tražio priznanje i prihvaćanje postojanja izraelske države. Osramoćeni Arapi donose "Tri NE deklaraciju".⁶ Kissinger je

5 Nakon što su SAD odbile osuditi Izrael kao agresora, sve arapske države prekinule su diplomatske odnose sa SAD.

6 1. Ne priznaju Izrael; 2. Ne žele direktno pregovarati s Izraelom; 3. Nema trajnog mira Arapa i Izraela; Bundy, *A Tangled Web*, Hill and Wang, New York, 1999., str. 124.

uvjeravao Nixona da s obzirom na utjecaj i nepopustljivost Sovjeta, militantnost Nasera i snagu fedajina, Bliski istok nije spreman na sveobuhvatnu američku inicijativu. Nixon se suglasio s Kissingerom, ali je pristao na *Rogersov plan*, kojim se tražilo prihvaćanje međunarodnih izraelsko-egipatskih granica kao sigurnih i priznatih granica u skladu s Rezolucijom 242, stanja mira te pregovora oko Gaze i Šarm el-Šeika.

Kissinger se suprotstavio temeljnoj pretpostavci američke diplomacije na Bliskom istoku, koja je tvrdila da produživanje zastoja u mirovnom procesu jača sovjetske pozicije. Kissinger je tvrdio suprotno – zastoj će Arapima pokazati da prijateljstvo sa SSSR-om nije ključ ostvarenja njihovih ciljeva. Bila je to strategija koja je od 1969. postupno postajala politikom SAD-a, da bi 1972. i 1973. počela donositi plodove.⁷

U rujnu 1970. izbila je JORDANSKA KRIZA, nakon koje je Kissingerovom zaslugom Izrael postao američki strateški partner. Tako su, zahvaljujući Kissingeru, otvorena vrata bliskoistočnog mirovnog procesa. Jordanski kralj Husein borio se protiv palestinskih gerilaca, koji su nakon istjerivanja iz Izraela u Jordanu osnivali svoje kampove. Nakon dva neuspješna pokušaja atentata na kralja Huseina, najradikalnija frakcija PLO-a, PFLP (marksistička Narodna fronta za oslobođenje Palestine) otela je četiri zapadnjačka aviona i prisilila ih na slijetanje u blizini Amana, nadajući se izazivanju sukoba između Jordana i Palestinaca. Kissinger je zagovarao opciju koja bi u slučaju da Palestincima koordinirano priteknu u pomoć Sirija i Irak, Izraelu dala dopuštenje da u jordansko ime pokrene vojnu akciju. Uvjeren da će u suprotnom doći do povećanja sovjetskog utjecaja u regiji, Kissinger je na sastanku WSAG-a, donio odluku o pomaganju umjerene prozapadne Vlade Jordana.⁸ Naredio je povećanje američke vojne prisutnosti u regiji, koja je trebala pokazati Sovjetima da SAD misli ozbiljno. Kissinger je smatrao da treba ohrabriti Izrael da poduzme akciju sam bez upletanja američke vojske, jer bi upletanje SAD-a moglo izazvati sovjetski odgovor. Kralj Husein nadao se američkoj vojnoj pomoći, osobito zračnoj podršci, ali nikada nije eksplicitno tražio vojnu pomoć od svog omraženog neprijatelja, Izraela. Kissinger se, kao pravi realpolitičar, nadao da će izraelsko mobiliziranje demonstrirati silu, preplašiti neprijatelje Jordana i omogućiti okončanje krize bez pravih borbi. Kissingerovi manevri doveli su Izrael u uvjerenje da postupa u skladu s jordanskim željama, što nije bila istina, ali čim su izraelski tenkovi krenuli prema granicama, sirijski su se počeli povlačiti. Kissinger je bio sretan kada se obistinila njegova prognoza da

7 Kissinger, *Memoari I*, Vjesnikova press agencija, Zagreb, 1980., str. 368–409.

8 Nixon i Kissinger nisu se slagali oko rješenja bliskoistočne krize. Nixon, za razliku od Kissingera, nije podupirao ideju o pomoći Jordanu, a još manje ideju o izraelskoj akciji, već je zahtijevao unilateralnu američku akciju. Kissinger je ignorirao njegovu naredbu.

će se problemi riješiti diplomatskim putem, prije nego što dođe do vojnog manevra. Kriza na Bliskom istoku bila je riješena, a Kissinger je sebi pripisao zasluge, budući da je ideja o mobilizaciji Izraela koja je primorala Siriju na povlačenje, bila njegova. Nakon uspješno riješene krize, Kissinger je Rabinu prenio Nixonovu poruku — SAD su sretne što imaju takvog saveznika na Bliskom istoku. Do tada, američka obveza prema Izraelu bila je samo moralna, a od jeseni 1970., zahvaljujući Nixonovoj doktrini i Kissingerovu realpolitičkom pristupu, Izrael je postao vojni i strateški saveznik SAD-a u regiji. SAD su pomagale i naoružavale Izrael, a on je zauzvrat štiti američki interes u regiji. Bila je to opasna igra, jer njihovi sigurnosni interesi često nisu bili kompatibilni. Jordanska kriza bila je velika pobjeda SAD-a. Utjecaj Amerike u regiji je pojačan, SSSR-a oslabljen, ojačali su umjereni arapski vladari, taoci su bili oslobođeni, dok je PLO ostavljen u zbrci.

PRVI IZRAVNI MIROVNI PREGOVORI IZRAELA I EGIPTA

Za vrijeme Nixonova prvog mandata, Bliski istok je bio rezerviran za Rogersa. Državni tajnik Rogers želio je u cilju očuvanja mira u regiji, nagovoriti Izrael da vrati zemlju osvojenu 1967. godine, ali je Kissinger zaustavio sve njegove pokušaje. Kissinger je bio uvjeren da bi zastoj u pregovorima pokazao Arapima da ih njihovo oslanjanje na Sovjete neće dovesti do cilja. Kada je Anvar El Sadat u srpnju 1972. istjerao sovjetsko vojno osoblje iz Egipta, zaprepastio je svijet ali i Kissingera. Uvjeren u ispravnost Kissingerovih stavova, Nixon mu je konačno dopustio organiziranje kanala prema Egiptu. Kanal je vodio do Hafiza Ismailia, Sadatova savjetnika za nacionalnu sigurnost i State Department nije bio upoznat s njegovim postojanjem. Početkom 1973. Ismaili je doputovao u Washington na pregovore sa State Departmentom, ali je ujedno tajno pregovarao i s Kissingerom.

YOM KIPPURSKI RAT trajao je od 6. do 22. listopada 1972., a postao je poznat pod tim nazivom budući da je započeo na dan židovskog praznika Jom Kipura.⁹ Egipat i Sirija iznenada su napali Izrael, koji je zatražio vojnu pomoć SAD-a. Kissingerova kontroverzna uloga u ovoj krizi opisana je u mnogim člancima i knjigama. Simpatizeri opisuju Kissingera kao osobu koja je željela pomoći Izraelu i navode sve njegove napore u savladavanju odbojnosti Pentagona prema toj ideji. Kritičari ga, naprotiv, optužuju da je igrao dvoličnu igru: da je, kako bi stvorio teren za diplomaciju, zadržavao opskrbu Izraela; da je nepošteno optuživao Pentagon; da si je pripisao zasluge za zakašnjele razgovore sa So-

9 Muslimani ovaj rat nazivaju Rat od Ramazana, jer se te godine Ramazan poklopio s Yom Kippurom.

vjetima i Arapima, kao i za opskrbu Izraela.¹⁰ Na temelju svih dokumenata razgovora sa sudionicima Isaacson je došao do sljedećih podataka.¹¹ Nixon je bio potpuno zaokupljen Watergateom, pa su Kissinger i Haig donosili neke odluke bez konzultiranja s Nixonom. Kissinger je bio uvjeren da će Izrael brzo pobijediti, pa nije želio pružiti pomoć, da bi SAD ostale čiste. Strategija koju je osmislio, trebala je spriječiti Izrael da ponovo ponizi Egipat, a nadao se da će američko suzdržavanje dovesti do otvaranja prema Egiptu, kako bi očuvali detant sa Sovjetima i uvjerali Izrael u korist sporazuma postignutog pregovorima. Na diplomatskoj fronti je pokušao usporiti napore UN-a za uspostavljenjem prekida vatre, kako bi Izrael imao vremena istjerati Egipat i Siriju na početne točke. Predložio je prekid vatre *status quo ante*, kojim se od svake strane tražilo da se vrati na početne položaje, uvjeravajući javnost da je to jedini način da se Egipat i Sirija ne nagrade za započinjanje rata. Shvativši da Arapi neće tek tako vratiti svoj ponovno osvojeni teritorij, nastojao je uvjeriti Izrael da prihvati *status quo ante*, kako bi ga kasnije mogao iskoristiti. Ubrzo je postalo jasno da je Izrael u teškim problemima te su čak u pripravnost bili stavljeni "Jerih" projektili s nuklearnim oružjem.¹² Kissinger i Nixon izabrali su opciju koju je i inače Kissinger preferirao, tiho i umjereno opskrbljivanje Izraela manjim brojem novih aviona i municije, te su ponudili da će SAD nadoknaditi izraelske gubitke. Unatoč Brežnjevljevom obećanju Sovjeti su počeli opskrbljivati Siriju, što je u Nixonu probudilo ratnički instinkt te je odobrio slanje pet Fantoma F-4 Izraelu, čija je isporuka bila vrlo otežana. Sovjeti su bili dosta kooperativni, umjereno su pomagali Arape, surađivali su s UN-om, čak su tražili od Egipta da prihvati prekid vatre. Američka opskrba počela je tek 13. listopada, a uključila je i četrnaest novih Fantoma F-4. Unatoč svemu, Kissinger i Nixon su smatrali da SAD trebaju pritisnuti Izrael i da Sovjeti to moraju znati. Američki Židovi javno su osuđivali Kissingera zbog zakašnjele pomoći Izraelu, ali u stvarnosti, Kissinger je pravilno balansirao između brige za izraelsku sigurnost i američkog nacionalnog interesa. Isprva je smatrao da ne treba žuriti, jer će rat brzo prestati, ali kada je uvidio nužnost američke pomoći, tri dana su potrošena na pokušaje osiguranja opskrbe privatnim avionima. Kissinger je djelomično bio odgovoran zbog kašnjenja, ali to je bilo zbog njegove brige da se velika

10 M. Kalb i B. Kalb, *Kissinger*, Little Brown, Boston 1974., 450-78; T. Szulc, *The Illusion of Peace*, Viking, New York, 1978., 735-39; N. Sheehan, *How Kissinger Did It*, *Foreign Policy*, Spring 1976, 3-14; E. Sheehan, *The Arabs, Israelis and Kissinger*, *Reader's Digest Press*, New York, 1976., 30-39; M. Golan, *The Secret Conversation of Henry Kissinger*, Quadrangle, New York, 1976., 33-62; R. Morris, *Uncertain Greatness*, Harper & Row, New York, 1977., 253-55.

11 W. Isaacson, *Kissinger - A Biography*, Touchstone, New York, 1992. str. 514-538.

12 Izraelski nuklearni program trebao je biti strogo čuvana tajna, ali je obavještajna služba SAD-a predviđala da Izrael ima oko dvadeset nuklearnih punjenih bojnih glava te su SAD postale svjesne da bi Izrael u očajničkoj situaciji mogao upotrijebiti nuklearno oružje.

opskrba, koja bi eventualno mogla omogućiti ponižavanje Arapa, ne poveže s SAD-om. Ipak, ovo zakašnjenje imalo je i pozitivne učinke. Moskva, kao ni Kairo, nisu opskrbu shvatili kao provokaciju, već kao odgovor na sovjetsku opskrbu Arapima. Kissinger se nadao umjerenoj izraelskoj pobjedi, koja bi dovela do izraelske i egipatske fleksibilnosti i kojom bi se sačuvao potencijal američke diplomacije. Prihvatio je sovjetski prijedlog, prekid vatre na licu mjesta, ali je želio pričekati do trenutka kada bi Izrael vratio osvojene teritorije, a pri tome ne bi ponizio Arape. Situacija se ubrzo okrenula u korist Izraela, koji je prešao Sueski kanal i počeo prijetiti ponosu egipatske vojske, Trećoj armiji.

U tom trenutku, Kissinger je ponovno pozvan u solo akciju. Brežnjevg je pozvao u Moskvu, kako bi dogovorili trenutačni prekid vatre. Kissinger je prihvatio poziv, ali je igrao igru kojom je želio Izraelu omogućiti da borbe traju još dva ili tri dana. Poslije su ga izraelski simpatizeri optužili da je prerano prihvatio sporazum. Iako je htio poboljšati izraelsku poziciju, Kissinger je bio svjestan da SAD-u ne odgovara da Izrael porazi i ponizi Egipat, već da američkom nacionalnom interesu odgovara postizanje pat pozicije, koja bi ostavila mjesta za pregovore. Nixon je u Moskvu poslao poruku, u kojoj je stajalo da će SAD i SSSR zajedničkim snagama ishoditi mirovni plan i objaviti ga Izraelu i Arapima. Upravo to Kissinger nije želio. Htio je isključiti Sovjete, a ne im ponuditi partnerstvo. Želio je postepene pregovore Židova i Arapa, koji bi omogućili SAD-u da postanu posrednik. Kissinger je odlučio ignorirati Nixonovu poruku. Sovjeti su jednako bili zainteresirani za brzo sklapanje primirja, pa je Kissinger uspio dogovoriti: da se u UN-u glasuje o rezoluciji o prekidu vatre, koja bi nakon izglasavanja stupila na snagu za dvanaest sati; pozivanje na Rezoluciju 242, da se ne traži izraelsko povlačenje; poziv zainteresiranim strankama na pregovore. Događaji su se brzo odvijali i Kissinger, unatoč tome što je želio, nije mogao odugovlačiti. Kissinger je inzistirao da se o planu, koji će poslije postati poznat pod nazivom Rezolucija 338, ne glasuje još dvanaest sati, kako bi se mogao konzultirati s Izraelom. Nakon izraelskog kršenja sporazuma, Kissinger je predložio novu rezoluciju UN-a, kojom bi se zahtijevalo vraćanje na jučerašnje položaje, ali Izrael to nije želio prihvatiti. Tada se dogodilo nešto neočekivano. Kako se obruč oko egipatske Treće armije stezao, Sadat je, unatoč tome što je još 1969. godine prekinuo diplomatske odnose s Amerikom, pozvao SAD da pošalju svoje snage, koje bi trebale zajedno sa Sovjetima uspostaviti prekid vatre. Čak je tražio da američke snage budu na egipatskoj strani, kako bi se na taj način spriječili izraelski napadi.¹³ Kissingerov glavni cilj na Bliskom istoku bio je eliminirati so-

13 Golda Meir je na drugoj strani slala ljute poruke i optuživala SAD zbog suradnje s Arapima i Sovjetima. Izrael je inače bio veoma sumnjičav prema Kissingerovoj politici detanta, jer su se bojali da bi SAD u želji za očuvanjem dobrih odnosa sa Sovjetima, mogle

vjetsku vojnu prisutnost, a ne surađivati s njima, te je Dobrinjinu odgovorio da se SAD ne slažu s prijedlogom da sovjetske trupe dođu u regiju. Sovjeti su tada počeli prijetiti da će unilateralno djelovati. Nakon što je CIA potvrdila da su neke sovjetske jedinice u pripravnosti, SAD su zaprijetile ratom i stavile snage u punu pripravnost. Na sastanku Vijeća za nacionalnu sigurnost donesena je odluka da se zatraži od Sadata da povuče poziv, te da se Brežnjev pošalje odgovor u kojemu će se protiviti sovjetskoj, ali i američkoj prisutnosti u regiji. Kako bi bili ozbiljno shvaćeni, Kissinger je predložio da se američke snage širom svijeta stave u najviši stupanj nuklearne pripravnosti. Prijetnja je bila ozbiljno shvaćena. Egipat je povukao svoj zahtjev i zamijenio ga traženjem prisutnosti međunarodnih snaga UN-a, koje ne bi uključivale članice Vijeća sigurnosti. Brežnjev je odgovorio da prihvaća američku sugestiju, da se pošalju civilni promatrači te da se veseli zajedničkoj suradnji. Treća armija je i dalje bila opkoljena. Unatoč Kissingerovom silnom trudu, koji je slao Izraelu u Nixonovo ime oštire poruke, Izrael nije dopustio prolaz konvojima s hranom, vodom i lijekovima. Kako bi riješio problem Treće armije, Sadat je pristao na izravne vojne pregovore Egipta i Izraela. Izraelski general Jariv i egipatski general Gamasi, sastali su se na 101. kilometru, koji je postao neka vrsta graničnog kamena.

Bili su to prvi izravni mirovni razgovori Izraela i Arapa. Pregovori su zamijenili ratni sukob, što je za Kissingera bio veliki diplomatski uspjeh. Njegova strategija koja je za vrijeme rata izgledala vrlo smjela, stvorila je situaciju kakvu je i priželjkivao: došlo je do vojne pat pozicije, koja je zahtijevala pregovore; Sovjeti su izgubili utjecaj u regiji; američke povijesne teškoće u komunikaciji s Arapima su prevladane. Iako je Izrael pobijedio, bilo je jasno da njegova vojna dominacija više ne može jamčiti sigurnost i da više neće biti jedini i glavni američki klijent u regiji. Nasuprot tomu, Egipat i Sirija vojno su izgubili bitku, ali su politički pobijedili, uzdrмали su *status quo* i nisu bili poniženi. Sada su pregovori o povratku dijela teritorija koji su Izraelci osvojili 1967. godine bili neizbježni. Svojim manevrima Kissinger je uspio trijumfirati, uspio je zadržati dobre odnose sa SSSR-om i usporedno smanjiti njihov utjecaj u regiji, te započeti godine "leteće diplomacije".

BLISKOISTOČNA "LETEĆA DIPLOMACIJA" PREGLED KISSINGEROVA PREGOVARAČKOG STILA

Bliskoistočna "leteća diplomacija" (*shuttle diplomacy*) bila je utemeljena isključivo na Kissingerovoj osobnosti. Prije nego je došao na bliskoistočni bazar, Kissinger je preferirao pregovaračku filozofiju da treba imati na umu željeni ishod prije nego što se počnu grupirati putovi koji

učiniti nešto na njihovu štetu.

vode do cilja. Volio je kineski način pregovaranja, u kojem se prvo odredi za obje strane prihvatljivo rješenje i onda se to riješi u jednom skoku. Koncesije koje se tako daju dobrovoljne su i zato su često uzajamne. Površno gledajući, Kissingerova postupna metoda "korak po korak", koju je izabrao za pregovore na Bliskom istoku, bila je u suprotnosti s njegovom filozofijom, ali to je bilo i više od metode. Bila je to osnova za ishod kakav je Kissinger očekivao. Nije vidio potrebu, ali ni mogućnost sklapanja sveobuhvatnog sporazuma koji bi riješio osnovna pitanja, npr. palestinsko. Smatrao je da bi najbolje rješenje bilo kada bi se Izrael povukao s osvojene zemlje i kada bi Arapi prihvatili postojanje Izraela i njegovo pravo na osiguranje granica. Čarolija u ovom postupnom pristupu je bila u tome što se željeni ishod znao na samom početku. Personalizirajući diplomaciju na Bliskom istoku, Kissinger je uspio iskoristiti dobru volju državnika, koji su ga smatrali prijateljem. Stvorio je osobne i intenzivne odnose, koji su primoravali ljude da mu budu odani. Ulogu takvih osobnih faktora u vanjskim odnosima, nasuprot hladnim kvalifikacijama nacionalnog interesa, ignorirali su mnogi povjesničari, uključujući i samog Kissingera za vrijeme njegove znanstvene karijere. Ali osobne veze i povjerenje postali su dio atmosfere, što je bilo izuzetno bitno za Bliski istok. Arapski pregovarački mentalitet zahtijeva razvijanje osobnih veza prodavača i kupca. Kissinger se vrlo dobro uklopio, što i nije toliko čudno, budući da je i sam bio semitskog porijekla.¹⁴ Postavlja se i pitanje Kissingerove dvoličnosti. Sakrivanje, ponekad i prelaženje preko linije poštenja, činjenice su i sastavni dio diplomatskog života. Granica između diplomacije i dvoličnosti vrlo je tanka i fina. Kissinger je bio izuzetno inteligentan, koristio je stil, riječi i šale koje su odgovarale sugovorniku i trenutku. Pazio je da izbjegne kontradiktorne izjave, nečuvenu dvoličnost i dvostruko dogovaranje. Zadržavao je informacije i često je znao voditi u krivom smjeru. Kissinger je jednom napisao u raspravi o devijantnosti u vanjskoj politici, kako dijeli Metternichovo mišljenje da je najteže pregovarati s čistuncima. Rabin je pak rekao: "Kissinger je koristio Metternichov način, govorio je samo polovinu istine. Nije lagao, jer je znao da bi tako izgubio vjerodostojnost. Samo nije rekao cijelu istinu." Prema Šimonu Perezu, kada bi se riječ po riječ slušalo što Kissinger govori, "nikada nije lagao, ali ako ga niste tako pažljivo slušali, mogao vas je zavesti." Kissingerovi "letovi" bili su uravnoteženi. Bio je izuzetno dobar diplomat i znao je dobro uvjeravati. Velikom uvjerenjivošću opisivao je negativne posljedice koje bi mogle nastati ako se ne prihvati određeni zahtjev. Izraelu je prijetio da će u pregovore uključiti PLO i da će se ubuduće morati boriti bez američke pomoći. Egiptu je

14 E. Sheehan, *The Arabs, Israelis and Kissinger*, Reader's Digest Press, New York, 1976., str. 120.

prijetio da će ih Pentagon srediti ako dođe do rata, dok je Siriju uvjeravao da nema alternative. Ipak, najviše je koncesija trebao dobiti od Izraelaca te je njima prizivao apokaliptičnu budućnost. Sami izraelski pregovarači razvili su leksikon kojim su prevodili Kissingerove formulacije.¹⁵

Osim batina, Kissinger je nudio i mrkve. Arapima je obećavao američke tehnološke investicije te su kao nagradu za potpisivanje prvog sporazuma dobili američku nuklearnu opremu. Izraelce je držao u šaci, smanjujući im opskrbu oružjem, što je i učinio nakon neuspjeha pregovaračke runde Sinaj — II. Sljedeći put Izrael je bio kooperativniji. "Leteća diplomacija" konstantno je radila pritisak na obje strane. Kissingera su smatrali mađioničarom, a i sam Rabin, koji je zamijenio Goldu Meir na mjestu premijera, vjerovao je u njegove čarolije. Izjavio je da ne vjeruje da bi netko drugi, osim Kissingera, mogao postići takve rezultate i da se jedino "letećom diplomacijom" kod obje strane mogla stvoriti atmosfera koja je sporazum činila mogućim. Duboko u sebi, Kissinger je osjećao emocionalnu obvezu štititi opstanak Izraela, te je bio njegov najveći zaštitnik, ali i najveći kritičar.¹⁶ Kissingerova mističnost i teatralnost služila je svrsi i kod kuće — vanjska politika je postala uzbudljiva. U postvijetnamskoj depresiji njegovi "leteći" uspjesi služili su kao dramatična demonstracija kako uključivanje SAD-a u vanjsku politiku može donijeti koristi cijelom svijetu. Kissinger je tako ispunio svoj cilj i veliki plan — spriječio je neoizolacionizam koji bi inače bio zahvatio SAD, te je Americi i Amerikancima vratio samopouzdanje koje su izgubili u Vijetnamu.

POČETAK "LETEĆE DIPLOMACIJE"

U studenome 1972., nakon uspješno završene bliskoistočne krize, Kissinger je posjetio Maroko, Tunis i Egipat gdje je imao zakazane razgovore sa Sadatom. Kissingerova strategija bila je briljantna, ali rizična. Namjeravao je saveze na Bliskom istoku transformirati u američku korist, ali postojala je opasnost da u slučaju neuspjeha dođe do ponovnih borbi i prekida suradnje s Moskvom. Strategija je imala četiri komponente:

1. Nadao se da će uspjeti nagovoriti Egipat i Izrael da pristanu na ambiciozniji sporazum koji će izvući sve izraelske trupe sa Sueskog kanala, kako bi ispunio odredbu o prekidu vatre, koja zahtijeva izravan dijalog zaraćenih strana. Kissinger je namjeravao u prosincu 1973. u Ženevi organizirati mirovnu konferenciju, koja bi bila pre-

15 Samoubilački je značilo teško izvedivo; nemoguće — nije vjerojatno; teško — može se postići; vidjet ću što mogu učiniti — dobio sam već koncesiju, ali vam još neću reći.

16 Kissinger nije volio da se spominje njegovo židovsko porijeklo. Smatrao je to nebitnim, jer je on prvo Amerikanac, a tek onda sve ostalo. Židovi su često spominjali da je Kissinger zaboravio tko je i od kuda potječe. Iako nije prakticirao vjeru, Kissinger je nije nikada niti odbacio. Smatrao je da je biti Židov ranjivo, a on to nije želio biti.

- sedan za izravne političke razgovore između Izraela i Arapa. Konferencija je trebala biti samo paravan.
2. Ustanovio je princip po kojem bi jedino SAD držale ključeve mira, kako bi Arapi shvatili da će samo uz pomoć SAD-a dobiti natrag svoje teritorije.
 3. Umjesto traženja opsežnog rješenja za sve aspekte židovsko-arapskih sukoba, Kissinger je zagovarao postupni (*step by step*) proces pregovaranja, kojim bi se Izrael na bilateralnoj osnovi povukao s malog dijela osvojenog teritorija, prvo pregovarajući s Egiptom, zatim sa Sirijom, a možda i s Jordanom. Temeljna pitanja, npr. Palestinski problem, stalne i konačne granice Izraela te status Jeruzalema, bila bi riješena u velikom konkretnom sporazumu.
 4. SAD (Kissinger) će biti posrednici u bilateralnim pregovorima, kako bi se sovjetski utjecaj još više smanjio.¹⁷

Na sastanku sa Sadatom, Kissinger mu je ponudio dvije opcije: prisiliti Izrael da se povuče na granicu crte od 22. lipnja ili strpljivo raditi na povlačenju Izraela sa Sueskog kanala, a u međuvremenu Treća bi armija bila opskrbljivana nevojnim materijalima. Sadat je, kao što je Kissinger i očekivao, izabrao drugu soluciju te je čak i obnovio diplomatske odnose sa SAD-om. Ovim činom Egipat je promijenio zaštitnika i odustao od vlastite strategije cjelovitog mira te je omogućio Kissingeru provođenje postupnog pregovaranja i kreiranje "leteće diplomacije." Bilo je to tipično Sadatovo ponašanje, jer su njemu egipatski nacionalni interesi bili na prvom mjestu i učinio bi sve samo da ih ispuni. Kissinger se nije niti savjetovao sa strankom koju zastupa, ovaj put s Izraelom. Golda Meir i njen kabinet jednostavno nisu željeli prihvatiti njegov plan. Kissinger je na ustaljeni način, diplomatskom dvosmislenošću, pokušao riješiti problem. Službeno je dogovorio stvaranje UN-ove stanice za kontrolu ceste koja okružuje Treću armiju, dok je privatno Memorandumom razumijevanja (*Memorandum of Understanding*) dogovorio s Izraelom da će oni i dalje kontrolirati tu cestu. Ovakvi privatni memorandumi SAD-a i Izraela, dodani mirovnim planovima, postali su posve uobičajeni te su nekada bili i važniji od samih sporazuma. Memorandum je trebao biti tajna, ali na Bliskom istoku teško je čuvati tajne. U međuvremenu započeli su izravni razgovori na 101. kilometru i odvijali su se puno bolje nego što je Kissinger očekivao te se pojavila opasnost da se dogovor postigne, i da on ne dobije zasluge. Generali su se približavali sporazumu kojega je Kissinger želio sam isposlovati te je, umjesto da ih podrži, počeo manevrirati kako bi ih zaustavio. Motivi zbog kojih je to učinio bili su mješavina političke zabrinutosti (ako se dogovore prije Ženeve, SAD će

17 Isaacson, Kissinger, *Biography*, str. 538.

izgubiti ulogu posrednika i utjecaj u regiji) i osobne taštine (želio je osobno kontrolirati pregovore). Tako su na Kissingerov zahtjev, Sadat i Golda Meir morali od svojih generala zatražiti usporavanje pregovora. Kako bi Kissingeru pokazao tko je šef, Nixon je u prosincu održao tajni sastanak s Dobrinjinom, na kojem se raspravljalo o Bliskom istoku. Kissinger je bio ljut što se Nixon miješa i vraća Sovjete u igru, a on se toliko namučio da ih iz igre izbací.

Kissingerov jedini neuspjeh bio je što nije na ŽENEVSKU KONFERENCIJU uspio nagovoriti Siriju, jer je Asad i dalje zahtijevao prvo izraelsko povlačenje, a onda pregovore. Na konferenciji se, kao što je Kissinger i očekivao, nije ništa važno riješilo, ali je bilo bitno da su se prvi put nakon 1948. na pregovorima licem u lice našli Izraelci i Arapi. Za mjesec dana, sve države u regiji počele su se obraćati SAD, glavnoj sili u regiji, dok je Kissinger postao personifikacija, a i razlog tog utjecaja.

PRVA IZRAELSKO-EGIPATSKA "LETEĆA DIPLOMACIJA", siječanj 1973.

"Leteća diplomacija" stvorena je neplanirano. Izraelski ministar obrane Moše Dajan, donio je u Washington novi prijedlog i apelirajući na Kissingerove instinkte i ego, sugerirao da ga predstavi Sadatu. Sadat je predložio nešto slično: umjesto da se obraćaju Ženevskoj radnoj skupini, mogli bi raditi na bržem postizanju sporazuma, ostajući na Bliskom istoku i sami pregovarati oko detalja. Nakon Kissingerovog puta u Izrael i natrag, stvoren je novi stil diplomacije, a Kissinger je odlučio da će sam voditi Sinajске pregovore. Nije želio prepustiti kontrolu nad diplomatskom inicijativom, jer je bio uvjeren da nitko to ne može napraviti jednako dobro poput njega. U dvije godine posjetio je Bliski istok čak jedanaest puta i vodio četiri velike pregovaračke runde. U siječnju 1974. godine uspio je prisiliti Izrael da povuče prijedlog (Dajanov plan) sa Ženevskog foruma. Iako je bio šef State Departmenta, Kissinger nije volio koristiti njihove kanale, već je uvijek preferirao vlastite. Dajanov plan bio je sljedeći: Izrael će povući sve svoje trupe do linije, otprilike dvadeset kilometara istočno od Sueza; postojat će oko deset kilometara UN-ove tampon zone; u području oko četrdeset kilometara od linije, ograničit će se broj trupa, tenkova i projektila; prestat će neprijateljstva i otvorit će se Sueski kanal. Kissinger je mislio da Sadat nikada neće prihvatiti ovaj prijedlog, jer četrdeset kilometara od granične crte nije više na Sinaju, već na teritoriju samog Egipta. Ipak, bila je to dobra osnova za razgovor. Sadat je shvatio (mnogo bolje nego njegovi generali i izraelska Vlada) da nisu bitni detalji, položaji linija, već da dođe do mirovnog procesa. Kada bi se postigao sporazum, Izrael bi se po prvi put povukao s dijela teritorija koji je osvojio još 1956. Na Kissingerovo veliko izne-

nađenje, Sadat je prihvatio Dajanov plan. Jedino je tražio da se granične zone pojednostave; da obje strane razmjestite projektile tako da ne mogu gađati glavninu vojske druge strane; da se dopusti povećanje broja egipatskih bataljuna (dva), kojima bi bilo dopušteno da budu na istočnoj strani Sueskog kanala; te je u znak povjerenja prema Kissingeru rekao da će prihvatiti broj bataljuna koji bi ovaj uspio ishoditi. Izraelu je isto tako odgovaralo povećanje broja bataljuna, pa ih je Kissinger uvjerio da prihvate broj koji mogu podnijeti i da ne manevriraju (osam). Zanimljivo je primijetiti da su se obje strane prema Kissingeru ponašale kao da zastupa njihovu stranu. Sadat je bio zabrinut kako će potpisati sporazum s Izraelom, kojega Egipat diplomatski nikada nije priznao i u kojem se određuje koliko Egipat smije imati trupa i kada se Sueski kanal mora otvoriti. Kissinger je Sadatove brige riješio tako da je sve takve aranžmane, koji su bili nezgodni za jednu ili drugu stranu, stavio u dodatna pisma, u kojim su SAD garantirale za njihovo provođenje. Sadat i Golda Meir, hvalili su Kissingera i smatrali su ga osobom kojoj se može vjerovati. Krajnji sporazum je brzo postignut, a potpisali su ga generali na 101. kilometru. Iako je Nixon objavio potpisivanje sporazuma, većina slave je pripala Kissingeru, koji se nalazio na naslovnim stranicama novina širom svijeta, dok su ga na Bliskom istoku proglasili anđelom mira. Jedino je Moskva bila nezadovoljna. Brežnjev je poslao Nixonu poruku u kojoj se žalio kako je to trebala biti zajednička inicijativa. Kissingeru nije trebao veći kompliment od ovoga, budući je jedan od ciljeva njegove vanjske politike bio smanjivanje sovjetskog utjecaja u svijetu.¹⁸

Na daljnji nastavak mirovnog procesa Kissinger se obvezao u veljači 1974. Tada je u Alžiru bio održan mini samit arapskih lidera, koji su javno potvrdili visoku cijenu nafte,¹⁹ a privatno su zamolili Kissingera da započne novu "leteću misiju", kako bi došlo do postizanja sirijsko-izraelskog sporazuma. Kissinger je bio oduševljen ovom ponudom, ali ju je uvjetovao skidanjem embarga na isporuku nafte SAD, čime je pridonio stišavanju energetske krize. Ministri vanjskih poslova Egipta i Sirije pristali su skinuti embargo na isporuku nafte SAD-u za ožujak 1974. kada je i Kissinger trebao započeti novu mirovnu misiju.

18 E. Sheehan, *The Arabs, Israelis and Kissinger*, Rider's Digest Press, New York, 1976., str. 108-12.

19 Za vrijeme Yom Kippurskog rata, OPEC je podigao cijenu nafte s 3,01 USD na 5,12 USD po barelu. Kada je Nixon zatražio od Kongresa 2,2 milijarde USD za opskrbu Izraela, Saudijska Arabija je tražila stavljanje embarga na isporuku nafte SAD. Embargo je trebao biti simbolična uvreda, ali dizanje cijene nafte dovelo je do svjetske krize. U prosincu 1973., na sastanku OPEC-a, iranski šah je predložio dizanje cijene na 11,65 USD po barelu nafte. Kissinger je smatrao da je ova odluka bila jedan od središnjih događaja u povijesti 20. stoljeća, budući da je energetske završni račun zapadnih saveznika i Japana, porastao je za 40 milijardi USD godišnje, što je dovelo do perioda stagnacije i inflacije, koji je trajao jedno desetljeće.

SIRIJSKA RUNDA "LETEĆE DIPLOMACIJE", svibanj 1974.

Ovo putovanje bilo je za Kissingera test izdržljivosti. Trajalo je tri-deset i četiri dana, a za njegova trajanja Kissinger je bio u Jeruzalemu šesnaest puta, u Damasku petnaest puta te je posjetio još šest zemalja u regiji. Sirijski predsjednik Hafez al-Asad je za pregovaračkim stolom htio dobiti ono što nije uspio osvojiti u borbi. Kissingerova namjera je bila nagovoriti Izrael da se povuče sa sirijskog teritorija osvojenog 1973., kao i sa simboličnog djelića Golanske visoravni, osvojenog 1967. Međutim, Sirijci su željeli sve natrag, a Izrael je bio spreman dati samo trećinu teritorija osvojenog u Jom Kipurskom ratu. Bilo je izuzetno teško nagovoriti Izrael da nagradi Siriju, koja je započela i izgubila rat. Obje strane su bile maksimalno nefleksibilne, ali Kissinger je smatrao da je prekid pregovora najgora solucija, te je oputovao Sadatu na konzultacije. Sadat mu je objasnio da je ključ sporazuma gradić Kintra, koji je nekada bio glavni grad provincije Golan. Izrael je nudio podjelu tog grada, a Kissinger je to shvatio kao znak da prihvaćaju povlačenje. Smatrao je da je ustanovljen princip te da će se kasnije riješiti pitanje kilometara, ali nije želio Damasku priznati da je dobio koncesiju, kako bi imao veći manevarski prostor. Međutim, Izrael je javno objavio svoj prijedlog,²⁰ što je razljutilo Kissingera i pokvarilo mu planove. Korak po korak, strategija se pretvorila u ulicu po ulicu (oko grada Kintre). Izrael nije želio napustiti kultivirano tlo na rubu grada koji su naselili Židovi, jer bi to značilo napuštanje osnovnog izraelskog principa.²¹ Nakon drugog tjedna bezuspješnog pregovaranja s Izraelom oko nekoliko stotina metara, Kissingeru je "pukao film". Shvatio je da je unatoč svemu, on državni tajnik SAD-a, a ne trgovac tepisima, kao što su ga na Bliskom istoku doživljavali. Nixon je već tada bio u postupku "impeachmenta" te je, da bi poboljšao svoju poziciju, Izraelu slao prijeteće poruke i zahtijevao prihvaćanje Kissingerovih prijedloga. Čak je Scowcroftu naredio da Izraelu ukine svu pomoć, ako ne prihvati sporazum. Nixonove prijeteće pomicješane sa strahom od budućih masakara (palestinski teroristi su ubili šesnaestero školaraca) dovele su do toga da su Izrael i Kissinger našli zajednički jezik. Dogovorili su se da će Kissinger predložiti povlačenje Izraela s kultivirane zone oko Kintre, ali će im zauzvrat, dopustiti vojnu kontrolu nad tri spomenuta brežuljka. Nakon što je Asad odbio ovaj prijedlog, Kissinger je prekinuo daljnje pregovore, ali ih je na ponovnu Asadovu molbu obnovio. Dana 18. svibnja postignut je sporazum, a sljedećih devet dana pregovaralo se oko detalja. Kissinger je bio izvan SAD-a trideset i četiri dana i sudjelovao je i u pregovaranju oko sitnih detalja.

20 U Izraelu su samo vojni pregovori tajni, ne i politički.

21 Izrael ne napušta obrađenu zemlju, niti se povlači sa zemlje na kojoj su naseljeni Židovi.

Možda je jedan od razloga i bio, kao što ga optužuju kritičari, želja da se izbjegne povratak u SAD, gdje je afera Watergate bila na vrhuncu. Međutim, Kissinger je želio osobno nadgledati detalje kako bi smirio obje strane i bio uvjeren da će doći do potpisivanja sporazuma. Takvim predanim radom, Kissinger je uspio da SAD ponovno budu dominantna sila u regiji. Bio je to Kissingerov trijumf.

SINAJ II

Nakon uspješnih sporazuma postignutih između Egipta i Izraela te Sirije i Izraela, Kissinger je učinio pogrešku. Oklijevao je s jordanско-izraelskim pregovorima. I sam kralj Husein bio je svjestan problema oko Zapadne obale, koja je bila naseljena Palestincima, ali ju je Izrael 1967. zauzeo. Strpljivo je čekao da i njegovi problemi dođu na dnevni red. Novi predsjednik Izraela Jicak Rabin odbio je pregovore s Jordanom, iako Jordan nije 1973. sudjelovao u agresiji na Izrael. U listopadu 1974. u Maroku se održavao Arapski samit, na kojemu je donesena odluka da će umjesto Jordana oko Zapadne obale pregovarati PLO. Tako je za pregovaračkim stolom umjerenog kralja Huseina zamijenio Jaser Arafat.²² Bila je to, smatra Kissinger, klasična bliskoistočna fantazija. Očekivalo se od Izraela da preda teritorij organizaciji u čijem statutu stoji da joj je cilj uništenje Izraela.²³ Kissinger je razmatrao tri opcije: ne poduzeti ništa – što je preferirao Izrael; vratiti se Ženevskoj konferenciji – što je preferirala Moskva; vratiti se natrag na drugi Sinajski sporazum kojim bi se Izrael još više povukao s dijela teritorije Egipta, a zauzvrat bi od Kaira dobio dodatna jamstva – što je preferirao Kissinger. Nova runda "leteće diplomacije" bila je raspoređena za svibanj 1975. Kissinger je želio da se Izrael povuče sa sinajskih prolaza Gidi i Mitla, te iscrpljenih naftnih polja Abu Rudeis, ali Izrael to nije želio učiniti. Tada je Kissinger nagovorio Forda da napiše Izraelu oštro pismo u kojem je prijetio revizijom politike na Bliskom istoku. Uvidjevši da pismo nije postiglo cilj, Kissinger je počeo držati govore o sudnjem danu, ali niti to nije pokolebalo Izraelce. Kissinger je odbijanje Izraela shvatio vrlo osobno te je uz Fordov pristanak, naredio preispitivanje američke bliskoistočne politike i odnosa prema Izraelu, a iz svog ureda je dao ukloniti izravnu telefonsku liniju koja je vodila do izraelskog veleposlanika u SAD-u,

22 Palestinska oslobodilačka organizacija (PLO) formirana je 1964. s ciljem predstavljanja težnji Palestinaca, osobito 1,5 milijuna izbjeglica razasutih po arapskim državama (danas ih ima 5 milijuna). U to doba PLO je bila radikalna pro-sovjetski orijentirana organizacija čije je glavno oružje bio teror protiv individualaca i grupa povezanih s mirovnim pregovorima, a glavni cilj PLO-a bio je uništenje Izraela.

23 Kissinger je dugo vremena smatrao da je propast jordanske opcije bilo vrlo bitno propuštanje prilike, da bi u najnovijim memoarima napisao da je pitanje bi li jordanska opcija bila ostvariva. Izgleda da je trebalo proći 20 godina da Izrael i PLO shvate nužnost pregovaranja. Kissinger, *Years of Renewal*, Simon & Schuster, New York, 1999., str. 352–385.

Dinica. Iako je revizija američke bliskoistočne politike bila više "show", Kissinger ju je ozbiljno razmatrao. Pojavile su se tri opcije: obnova Ženevske konferencije; potpuno izraelsko povlačenje sa Sinaja i separadni mir s Egiptom;²⁴ povratak "letećoj diplomaciji korak po korak". U raspravi su sudjelovale različite skupine. Mudri momci i akademici bili su za obnovu Ženevske konferencije, što Kissinger nikako nije želio prihvatiti jer bi se tako Sovjeti ponovo vratili u igru, a on se toliko namučio da ih iz nje izbací. Židovski lobi tražio je masovnu vojnu i ekonomsku pomoć Izraelu, a svoje zahtjeve iznijeli su u javnom pismu upućenom Fordu. Kissinger je, dakako, bio za nastavak "leteće diplomacije" te je u kolovozu 1975. otputovao u Jeruzalem gdje su prosvjedovali zbog njegova dolaska, glasno vičući "Jew boy, go home".²⁵ Kissinger je bio povrijeđen i ljut, ali je ipak punih dvanaest dana pregovarao. Dogovorio je izraelsko povlačenje iz prolaza Mitla i Gidi, a kao garanciju izraelskoj sigurnosti Kissinger je ponudio američku prisutnost na Sinaju (*Sinai Support Mission*). Abu Rudeis je vraćen Egiptu, a jedina cesta koja je vodila do naftnih polja bila je tri dana na raspolaganju Egiptu, tri dana Izraelu, a jedan dan UN-u.²⁶ Sporazum su uključivale i serije pisama koje su potpisnici pisali Fordu, kao jamcu sporazuma. Sadat je obećao da se neće u slučaju sirijskog napada na Izrael pridružiti Asadu; Rabin je obećao da neće napasti Siriju; Ford je obećao Rabinu da neće pregovarati s PLO dok PLO ne prizna Izraelu pravo na opstanak i dok ne prihvate Rezolucije 242. i 338, te da će imati u vidu koliko Golanska visoravan znači za izraelsku sigurnost.

Ključ sporazuma s dugoročnim značenjem bio je Memorandum o razumijevanju, koji je bio dodan glavnom sporazumu, a u kojemu su se SAD obvezale da će Izraelu osigurati vojnu pomoć (2,6 milijardi USD uključujući i moderno naoružanje, kao npr. borbeni avion F-16. Tako je Izrael uspio dobro naplatiti svoj potpis na sporazumu Sinaj II, tj. povlačenje sa Sinaja. Sporazum Sinaj II SAD su skupo platile jer su zauzvrat Izraelu i Egiptu obećale veliku pomoć. Od tada pa do danas više od polovine američke pomoći inozemstvu odlazi u Izrael i Egipat.²⁷ Ipak Sinaj II bio je izuzetno važan za bliskoistočni mirovni proces, jer je vodio potpisivanju izraelsko-egipatskog mirovnog sporazuma 1979.,

24 Druga opcija ostvarena je za vrijeme Cartera, kada je 1978. u Camp Davidu potpisan egipatsko-izraelski sporazum.

25 *Jew boy* je bila fraza koju je Nixon upotrijebio na jednoj od Watergate vrpci, a odnosila se na Kissingera.

26 Ova cesta bila je važna Izraelu budući je jedina vodila do izraelske strateške baze Sharm al-Sheikh na Sinaju. Cesta je bez ikakvih incidenata korištena do izraelskog povlačenja sa Sinaja 1979.

27 Američka strana vojna i sigurnosna pomoć 1999.: – strano vojno financiranje: Izrael 1,8 milijardi USD; Egipat 1,3 milijarde USD – ekonomska pomoć: Izrael 1,2 milijardi USD; Egipat 815 milijuna USD, izvor Military Balance 1998/99, str. 17.

Sporazumima Izrael — PLO iz Osla 1993. te mirovnom sporazumu Izraela i Jordana 1994. godine.

GRAĐANSKI RAT U LIBANONU

U proljeće 1975. u Libanonu je izbio građanski rat zbog raspodjele moći između kršćana i muslimana. U borbama različitih muslimanskih i kršćanskih frakcija nestao je autoritet centralne vlade i vojske. Sirija koja je imala povijesne težnje prema teritoriju Libanona, postala je glavni posrednik, da bi intervenirala sredinom 1976. SAD nisu željele da u borbama za vlast pobijedi PLO pa su tolerirale sirijsku intervenciju i uvjerile Izrael da mu ne prijeti opasnost. SAD su Siriju koristile kao sredstvo za balansiranje radikalnih muslimana. Željele su sačuvati arapsko-izraelski mirovni proces, te su podržavale nezavisnost i suverenitet Libanona. Građanski rat u Libanonu dao je novu dimenziju mirovnom procesu te ga je, uslijed opasnosti općeg bliskoistočnog sukoba, ubrzao. Kissingerovim posredovanjem Izrael i Sirija dogovorili su se oko uvjeta sirijske intervencije u Libanonu. Budući da je bio zainteresiran da PLO ne pobijedi u Libanonu, Izrael je memorandumom objasnio kakvu sirijsku vojsku i naoružanje u Libanonu neće smatrati prijetnjom izraelskim interesima. Tako je dogovorena famozna crvena linija kojom je dogovorena izraelska i sirijska interesna sfera, a koja je još uvijek aktualna. U ljeto 1976. došlo je do obnove osjetljive ravnoteže u Libanonu (koja je trajala sve do 1980. kada je Izrael intervenirao kako bi nametnuo kršćansku dominaciju). Došlo je do obnove mirovnog procesa, ali zbog skorih američkih predsjedničkih izbora Kissinger nije bio u mogućnosti više ništa poduzimati, budući su bliskoistočni sugovornici čekali rezultate izbora. U razgovorima je pripremana sljedeća faza mirovnog procesa.

NASTAVAK BLISKOISTOČNOG MIROVNOG PROCESA

Pobjednička Carterova administracija prihvatila je Kissingerov generalni koncept, ali ne u smjeru postizanja prekida ratnog stanja, već u traženju finalnog mira. Predložili su povratak Ženevskoj konferenciji te je Sadat, uvjeren da će na taj način ponovno doći do zastoja u pregovorima, unilateralno učinio veliku gestu. Posjetio je 1977. godine Jeruzalem i vratio je diplomaciju na bilateralni izraelsko-egipatski kolosijek. Tako je, pod pokroviteljstvom novog predsjednika Cartera, 17. 9. 1978. u Camp Davidu dogovoren separatan mir Izraela i Egipta.²⁸ Sporazumi potpisani 1979. rezultirali su vraćanjem Sinajskog poluotoka Egiptu 1981. godine.

28 http://www.usus-israel.org.il/publish/peace/cam_pdav.htm

Još 1978. Izrael je, kako bi se suprotstavio palestinskoj gerili (PLO) koja je napadala židovska naselja, prodro u istočni Libanon.²⁹ Otvorena je tako nova fronta na izraelsko-arapskoj bojišnici, da bi nakon izraelskog anektiranja Golanske visoravni 1981. došlo do gotovo dvadesetogodišnjeg zastoja u pregovorima. U proljeće 1989. Izrael je ponudio arapskim susjedima mirovnu inicijativu koja se bazirala na sporazumima iz Camp David. Mirovna inicijativa je dovela do Madridske konferencije i nastavka mirovnog procesa.³⁰ Sadašnja faza bliskoistočnog mirovnog procesa započela je u jesen 1991. na Madridskoj konferenciji, koja je bila održana pod pokroviteljstvom SAD-a i SSSR-a. Pokrovitelji su zadali okvire pregovora: pravedan, trajan i sveobuhvatan mir utemeljen na rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a 242 i 338; direktni bilateralni pregovori Izraela i arapskih država (Izrael-Sirija, Izrael-Libanon, Izrael-Jordan) te Izraela i Palestinaca; multilateralni pregovori o širokom rasponu tema. Prvi veći proboj bili su izraelsko-palestinski pregovori. Paralelno s washingtonskim razgovorima, PLO i Izrael su tajno pregovarali. Mirovni proces iz Osla³¹ kulminirao je potpisivanjem Deklaracije o principima privremene samouprave 13. rujna 1993. u Bijeloj kući.³² Izrael je priznao PLO kao predstavnika Palestinaca, a PLO je priznao Izraelu pravo na postojanje (u miru i sigurnosti), priznao je UN Rezolucije 242 i 338 te se odrekao terorizma i nasilja. Kako bi pomogle provođenju pregovora SAD su uz pomoć Rusije organizirale međunarodnu donatorsku konferenciju na kojoj su u ime poboljšanja života Palestinaca u Gazi i Zapadnoj obali skupile više od 2 milijarde USD pomoći. U svibnju 1994. izraelski premijer Rabin i vođa PLO-a Arafat potpisali su u Kairu Sporazum o području Gaze i Jeriha, kojim su utvrđeni uvjeti za implementaciju deklaracije o principima, povlačenje izraelske vojske s tog područja, kao i sigurnosni aranžmani.³³ Američki državni tajnik Christopher bio je svjedok potpisivanja, a time su SAD jamčile provođenje sporazuma. U kolovozu 1994. Izrael i PLO su potpisali Sporazum o pripremnom transferu vlasti i odgovor-

29 I danas Izrael drži pod svojom kontrolom prostor 30 km od izraelsko-libanonske granice.

30 Mirovna inicijativa je počivala na četiri točke: jačanje mira s Egiptom, promicanje miroljubivih odnosa sa svim arapskim državama, poboljšanje izbjegličkih životnih uvjeta međunarodnom pomoći, izbori i privremena samouprava palestinskih Arapa.

<http://www.usus-israel.org.il/publish/peace7May89.htm>

31 Oslo Peace Process uključuje: Israel - PLO Recognition 9. 9. 1993. Declaration of Principles on Interim Self-government Arrangements 13.9.1993. Agreement on the Gaza Strip and the Jericho Area 4. 5. 1994. Agreement on Preparatory Transfer of Powers and Responsibilities 4. 5. 1994. Interim Agreement on the West Bank and Gaza Strip 28. 9. 1985.

32 Declaration of Principles on Interim Self-government Arrangements;

<http://www.usus-israel.org.il/publish/peace/decprinc.htm> Kasnije je u Deklaraciju uključen i naknadno potpisan (29. 4. 1994) ekonomski sporazum koji je utvrdio parametre izraelsko-palestinskih ekonomskih odnosa u Gazi i Jerihu.

33 Agreement on the Gaza Strip and the Jericho Area;

<http://www.usus-israel.org.il/publish/peace/gazjerich.htm>

nosti.³⁴ Iste godine u Parizu na večeri u čast Rabina, Pereza i Arafata, sjedeći kraj Kissingera Arafat je primijetio da je privremeni teritorijalni sporazum oko Zapadne obale iz rujna 1993. vrlo sličan onom što je Kissinger namjeravao da Izrael i Jordan potpišu još prije 20 godina. Kissinger je dodao da je njegova namjera bila držati PLO dalje od Zapadne obale, a ne predati im teritorij. Povijest često ide čudnim tokovima. Kissinger danas smatra da je cijena od dva desetljeća zastoja pregovaranja o Palestinskom pitanju omogućila Rabinu da se dokaže i potvrdi kao premijer i da dovrši pregovore s Egiptom, kojeg je držao najpoželjnijim sugovornikom.³⁵ U prosincu 1994. proširena je palestinska samouprava na području obrazovanja, oporezivanja, socijalne skrbi, turizma i zdravstva. Vrhunac sporazumijevanja je bio u jesen 1995. kada su na Washingtonskom samitu (28. rujna), pod pokroviteljstvom predsjednika Clintona, Izrael i PLO potpisali Privremeni sporazum o Zapadnoj obali i području Gaze, koji sadrži 31 članak i 7 aneksa (sigurnost, izbori, građanski poslovi, pravne stvari, ekonomski odnosi, program suradnje i puštanje zatvorenika).³⁶ Izrael i Palestinci provodili su Privremeni sporazum, ali je nakon ubojstva izraelskog premijera Rabina, koji je ubijen zbog protivljenja mirovnom procesu, došlo do njegovog zastoja. Nastavak pregovora je donio Hebronski protokol o povlačenju izraelske vojske iz Hebrona (15. siječnja 1997.), te potpisivanja *The Wye River Memorandum* (23. listopada 1998.).³⁷ Posredovanjem predsjednika Clintona, Izrael i PLO dogovorili su se o proširenju područja pod palestinskom samoupravom na oko 40% Zapadne obale. Memorandum iz Šarm al-Šeika (rujan 1999.) potvrdio je Izraelsku i Palestinsku namjeru obostranog implementiranja svih sporazuma potpisanih od rujna 1993. U ime SAD-a potpis na ovaj dokument stavila je državna tajnica Madeleine Albright.

Važan napredak je postignut i u izraelsko-jordanskom odnosima. Dan nakon potpisivanja sporazuma između PLO-a i Izraela 1993., Jordan i Izrael su potpisali *Common Agenda*, a u ljeto 1994. (25. srpnja) kralj Husein i premijer Rabin, kao gosti predsjednika Clintona, potpisali su povijesni sporazum – Washingtonsku deklaraciju, kojom je došlo do završetka ratnog stanja između Jordana i Izraela. Potpuni mirovni sporazum Izraela i Jordana potpisan je 26. listopada 1994. uz prisutnost predsjednika Clintona koji je tako potvrdio američku odanost bliskoistočnom mirovnom procesu. SAD konstantno nagrađuju potpisnice bliskoistočnih mirovnih sporazuma raznim vidovima pomoći. Trilateralni ekonomski komitet (SAD–Izrael–Jordan) dogovorio je brojne projekte vezane za oko-

34 Agreement on Preparatory Transfer of Powers and Responsibilities

35 Kissinger, *Years of Renewal*, Simon & Schuster, New York, 1999., str. 383–384.

36 Interim Agreement on the West Bank and Gaza Strip

37 The Wye River Memorandum;

http://www.usus-israel.org.il/publish/peace/october98/10_2398b.html

liš, vodu, energiju, transport i turizam, a SAD su zadužene za financiranje svih tih projekata. Prvi put u povijesti sve sukobljene strane koje su potpisale mirovne sporazume (Egipat, Izrael, Jordan i PLO) sastale su se na Kairskom samitu 2. veljače 1995. i tamo su potvrdile svoju odanost mirovnom procesu. SAD kao partner i posrednik u mirovnom procesu konstantno se trude ostvariti progres i na ostalim bilateralnim razinama: Izrael–Libanon te Izrael–Sirija. Tako se u Ženevi početkom 1994. predsjednik Clinton sastao sa sirijskim predsjednikom Asadom, koji je izrazio želju da se završi arapsko–izraelski konflikt. Odnosi Sirije i Izraela ušli su u novu fazu u 1995. godine kada su postigli niz načelnih dogovora o sigurnosnim aranžmanima. Međutim, zbog terorističkih incidenata u Izraelu nije se dalje otišlo. Upravo smo svjedoci nove runde sirijsko–izraelskih pregovora koji se vode u SAD–u (Shepherdstown) pod pokroviteljstvom predsjednika Clintona. Glavna tema razgovora je izraelsko povlačenje s Golanske visoravni,³⁸ kao i nastavak mirovnih pregovora Izraela i Libanona.

U dva desetljeća, četiri administracije iz obje stranke dovele su do dva mirovna sporazuma i sada su na pragu rješavanja izraelsko–palestinskog sukoba. Rijedak je to primjer dvostranačkog kontinuiteta američkih principa i vanjskopolitičkih ciljeva. Kissingeru pripada čast da je za vrijeme Nixonove i Fordove vladavine prvi zakoračio i označio put kojim se i danas hoda.

Literatura

Knjige Henryja Kissingera

American Foreign Policy, W. W. Norton & Company inc, New York, 1974.

Memoari, Vjesnikova press agencija Mladost, Zagreb, 1981.

For the Record, Little Brown, Boston, 1981.

Years of Upheaval, Little Brown, Boston, 1982.

Diplomacy, Touchstone Book, Simon & Schuster, New York, 1994.

Years of Renewal, Simon & Schuster, New York, 1999.

Ostale knjige

G. Alroy, *The Kissinger Experience: American Foreign Policy in the Middle East*, Horizont, New York, 1975.

38 Izraelski premijer Barak postavio je sedam točaka o kojima treba postići dogovor: teritorijalni kompromis o Golanu, uspostava sustava preduzbušnjavanja, Libanon, terorizam, pitanje vode, normalizacija diplomatskih odnosa i otvaranje granica. Vjesnik 4. 1. 2000.

- W. Bundy, *A Tangled Web, The Making of Foreign Policy in the Nixon Presidency*, Hill & Wang, New York, 1999.
- J. Erlichman, *Witness to Power*, Simon & Schuster, New York, 1982.
- M. Golan, *The Secret Conversation of Henry Kissinger*, Quadrangle, New York, 1976.
- S. Hersh, *The Price of Power: Kissinger in the Nixon White House*, samit, New York, 1983.
- W. Isaacson, *Kissinger. A Biography*, Touchstone, New York, 1992.
- H. Joiner, *American Foreign Policy: The Kissinger Era*, Strode, Huntsville, 1977.
- Povijest svijeta*, ed. G. Boing, Naprijed, Zagreb, 1990.
- R. Schulzinger, *Henry Kissinger Doctor of Diplomacy*, Columbia University Press, New York, 1989.
- R. Schulzinger, *American Diplomacy in the Twentieth Century*, Oxford University Press, New York, 1984.
- N. Sheehan, *How Kissinger Did It*, Foreign Policy, Spring, 1976.
- E. Sheehan, *The Arabs, Israelis and Kissinger*, Reader's Digest Press, New York, 1976.
- T. Szulc, *The Illusion of Peace*, Viking, New York, 1978.
- The Times Atlas sujetske povijesti*, Cankarjeva založba, Ljubljana-Zagreb, 1988.
- R. Thornton, *The Nixon-Kissinger Years*, Paragon, New York, 1989.
- R. Vukadinović, *Sila i interes*, Centar za kulturnu djelatnost omladine, Zagreb, 1972.
- R. Vukadinović, *Politika i diplomacija*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1994.
- R. Vukadinović, *Međunarodni politički odnosi*, Barbat, Zagreb, 1998.

<http://www.usus-israel.org.il/publish/peace>

http://www.state.gov7www/current/middle_east/ispeace.html

Lidija Kos-Stanišić

**Kissinger and the Beginnings of the Middle East
Peace Process**

Summary

The author promotes the stand that a successful resolution of conflicts between Arabs and Jews started following the engagement of the United States, i.e. Henry Kissinger in the Middle-east peace process. Transforming the power balance in the Middle East to the advantage of the USA, Kissinger proved that the inclusion of the USA in the foreign policy can benefit the whole world. Middle-east "shuttle diplomacy" was exclusively based on Kissinger's personality, while he was an epitome of the US power and influence in the region. With his "shuttle diplomacy", Kissinger managed to broker the agreements (between Egypt and Israel; Israel and Syria) which led to the conclusion of the Egyptian Peace Agreement in 1979, Israeli-PLO Agreement in Oslo in 1993 and the Peace Agreement between Israel and Jordan in 1994.